

Arap Dilinde Fiillerde Geçişlilik Olgusu

Öz: Her dilde olduğu gibi Arap dilinde de cümlenin yüklem ve özne olmak üzere iki ana ögesi bulunmaktadır. Eğer fiil, bünyesinde nesne bulundurma zorunluluğu olan bir yapıda ise bu ana öğelere nesne de ilave edilmektedir. Makalemizin ilk bölümünde cümlenin ana öğelerine yer verilmiştir. Arap dilinde fiillerin çatısı oluşturulurken fiil kalıpları kullanılmaktadır. Araştırmamızın ikinci bölümünde ise fiil kalıplarında yer alan fiillerin cümlede özne ve nesne ile ilişkisi anlatılmıştır. Fiilin doğrudan özne ile ilişkili olduğu kategoride etken, edilgen, işteş ve dönüşlü fiillere de yer verilmiştir. Fiilin nesne ile ilişkili olduğu kategoride lazım ve müteaddi fiillerin olduğu da belirtilmiştir. Makalemizin üçüncü bölümünde ise fiillerde geçişlilik olgusu, geçişsiz fiillerin geçişli yapılması ve geçişli fiillerin geçişsiz yapılması olarak iki ana bölümde ele alınmıştır. Geçişsiz yapıdaki bir fiilin geçişli yapılması sonucu fiil nesne kazanmaktadır. Geçişsiz bir fiil geçişli yapılmak istendiği zaman nakil, tazmin, جمل yardımcı fiilin kullanılması, harfi cerin ilave edilmesi, harfi cerin cümleden atılması yöntemlerine başvurulmaktadır. Geçişlilik olgusunun doğru bir şekilde öğrenilmesi, Arapça cümlelerin anlamının tam olarak kavranması için önemli olduğu fikri ortaya konmuştur. Ayrıca Arap dilinde fiili geçişli forma getirmek için kullanılan nakil ve tazmin metotlarına, geçişli fiili geçişsiz yaparken de başvurulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Makalede, Arap dilindeki fiil kalıpları, özne-nesne ilişkisi ve geçişlilik olgusu detaylı bir şekilde ele alınmış, geçişsiz-fiilsiz yapım yöntemlerinin ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belâgatı, Arapça Fiilin Çatısı, Lâzım Fiil, Müteaddi Fiil, Geçişlilik Olgusu.

Transitive Case of Verbs in Arabic Language

Abstract: Like in any language, there are two main elements in Arabic sentences: the predicate and the subject. If the verb requires an object, it is added to these main elements. In Arabic, verb patterns are used to form verb structures. The second part of our study explains the relationship between verbs in verb patterns and subjects and objects in sentences. Active (known), passive (unknown), reciprocal, and reflexive verbs are included in the category that is directly related to the subject, while intransitive and transitive verbs are included in the category that is related to the object. The third part of our study, the concept of transitivity in verbs is discussed in two main sections: making intransitive verbs transitive and making transitive verbs intransitive. When an intransitive verb is made transitive, it acquires an object. If an intransitive verb needs to be made transitive, various methods are used such as using auxiliary verbs like transference, compensation, and جمل etc., adding or removing preposition letter from the sentence. When a transitive verb is made intransitive, the number of direct objects decreases if there are more than one, and if there is only one direct object, it is transformed into the intransitive form. The study concludes that the transference and compensation methods used to make verbs transitive in Arabic are also used when making transitive verbs as intransitive. In this article, verb patterns, subject-object relationships, and the phenomenon of transitivity in the Arabic language have been thoroughly examined. Furthermore, the intricate methods employed to transform an intransitive verb into a transitive one, and vice versa, have been explicated in depth, employing an academic discourse.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Arabic Verb Patterns, Intransitive Verbs, Transitive Verbs, Transitivity Concept.

Tahsin
YILDIRM*
Fazilet
KUZUCU**

* Dr. Öğr.Üyesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belâgatı Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye. E-Posta: tahsin.yildirim@ikc.edu.tr ORCID ID: Orcid.org/0000-0003-0219-1421

** Yüksek Lisans Öğrencisi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belâgatı Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye. E-Posta: y221322002@ogr.ikc.edu.tr ORCID ID: Orcid.org/0009-0009-5211-9111

Giriş

Arapça, dünya dilleri arasında en eski ve en yaygın kullanılan dillerden biri olarak sayılabilir. Fiillerin geçişlilik özelliği, Arap dilinin gramer yapısında önemli bir yer tutar. Fiillerin geçişlilik özelliği, bir fiilin cümle içinde nesne alıp alamayacağına ve alıyorsa bu nesnenin ne olduğuna dair bir özelliktir. Bu özellik, Arapça fiil çekimlerinde de belirgin bir şekilde görülür ve fiillerin çekimlerinde önemli bir rol oynar.

Bu makalenin amacı, Arap dilinde fiillerin geçişlilik özelliğini ve bu özelliğin Arap dilinin gramer yapısındaki önemini incelemektir. Makalede, geçişli ve geçişsiz fiillerin tanımı, çekim kuralları, kullanımı örnekler üzerinden açıklanmıştır. Ayrıca, bu araştırmada geçişlilik özelliği ile ilgili yapılmış bazı çalışmalardan istifade edilmiştir.

Arap dilinde fiillerin geçişlilik özelliği, dil öğrenimi açısından oldukça zor bir konu olduğu farz edilmektedir. Bu özelliğin doğru bir şekilde öğrenilmesi, Arapça cümlelerin anlamının tam olarak kavranması için önemli olduğu düşünülmektedir. Ancak, bu konuda yeterli kaynakların olmaması, öğrenme sürecini zor hale getirebilmektedir. Bu nedenle, Arap dilinde fiillerin geçişlilik özelliği ile ilgili olarak yapılmış çalışmaların incelenerek öğrenme sürecine katkı sağlayacak yeni çalışmalara ihtiyaç olduğu kanaatindeyiz.

Arapça, dünya genelinde milyonlarca insan tarafından kullanılan bir dildir. Dil öğrenimi açısından, Arapça fiillerin geçişlilik özelliği, öğrenme sürecinde zorluklar yaşanan bir konu olduğu farz edilmektedir. Bu nedenle bu konu, Arapça öğrenenlerin en çok ihtiyaç duyduğu konulardan biri olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, Arap dilinde fiillerin geçişlilik özelliği, dilbilim açısından da önemlidir. Ancak ana dili Arapça olmayanlar dilbilgisel konuda açıklama ve çözümlene yapmada zorluk çekilebilmektedir. Bu nedenle, bu konunun incelenmesi ve üzerinde araştırmalar yapılmasının uygun olduğu düşünülmektedir. Arapça fiillerin geçişlilik özelliği ve çekim kuralları konusunda Türkiye'de yapılmış oldukça çok çalışma vardır.¹

Bu makalede Arapça fiillerin çatısı, geçişlilik durumu ve fiillerin vezinleri ile çekim kuralları ile ilgili literatür taraması yapılmış ve çeşitli kaynaklardan yararlanılmıştır. Arapça Klasik ve dönem eserlerinden, konu ile ilgili Türkiye de çalışılmış tez, makale ve bildirimlerden yararlanılarak geçişli ve geçişsiz fiillerin tanımları, kullanımları örneklerle açıklanmıştır. Ayrıca Türkçe modern dönem

¹ Türkiye'de fiil çatısı ile ilgili son dönemde yapılmış araştırmaların bazıları şunlardır: Eyup Akşit. Arap Dilinde Sözcüklerin Kategorileri Biçim-Sözdizim-Anlam; Selman Yeşil. Arapçada Lâzım ve Mûte'addî Fiiller. Rize: Rize Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi; Murat Çiftli. "Fiilin Çatısına İlişkin Kavramların Karşılaştırılması".

dilbilim kaynaklarından da yararlanılarak Türkiye’de Arapça öğrenenler açısından konunun daha anlaşılır olması hedeflenmiştir.

1. Arap Dilinde Cümlelerin Ana Unsurları

1.1. Fiil

Türkçede iş, oluş, hareket bildiren bütün sözcükler fiil olarak kabul edilmektedir. Genel anlamıyla fiil zaman kavramına sahip olup, olumlu ya da olumsuz olarak çekimi yapılabilen kelimelere verilen isimdir.²

Arap dilinde ise; kelimenin çeşitlerinden olan fiil, sözlük anlamında hades (oluş) olarak isimlendirilir. Nahiv terimi olarak ise kendisinden başka bir anlama delalet eden kelimedir. Mazi, muzari ve emir olmak üzere üç zamandan biri ile ilişkilidir.³

Mâzî: Konuşulan zamandan önceki bir zamanda gerçekleşen iş ve oluşa delalet etmektedir.

Örnek: كتب/ yazdı

Müzari: Konuşma zamanında ve ondan sonra gerçekleşen bir olaya delalet etmektedir.

Örnek: يكتب/ yazıyor

Emir: Konuşma zamanından sonra meydana gelmesi istenilen olaylara delalet eden fiillerdir.

Örnek: اكتب/ yaz

Her üç zaman da mastarları olan الكتابة / yazmak kelimesine delalet etmektedir.⁴

İbn 'Uşfûr Alî b. Mü'min el-İşbîlî (ö. 669/1270), *Şerhu Cümeli'z-Zeccâcî*, isimli eserinde fiillerin kısımlarını geçmiş (ماض) , gelecek (مستقبل) , şu an da yapılan

² Feyza Hepçilingirler, *Öğretenlere ve Öğrenenlere Türkçe Dilbilgisi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005), 55.

³ Hasan Akdağ, *Arap Dilinde Fiiller* (Konya: Tekin Kitabevi, 1984), 10; Mustafa Said Yazıcıoğlu, "Fiil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13: c. 13, 59-64.

⁴Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, *Et-Tuhfetü's-Seniyye bi Şerhi'l-Mukaddimeti'l-Ecrûmiyye*, (Katar: Nizaretül Evkaf bi Şuuni'l-İslamiye 2007), 10-11.

(الدائم) olarak ayırmaktadır.⁵

Mâzî fiil: Bu fiil türü için أمس/ems/dün kelimesi kullanıldığında anlamda bozulma olmuyorsa mâzî/geçmiş zamandır. İ'rabta daima fetha üzere mebni olarak yer almaktadır.

Örnek قام, قعد, انطلق,

Müstakbel: Kullanılan fiilin yanına غدا getirdiğimiz zaman anlamında bir bozulma olmuyorsa bu fiil müstakbel/gelecek zamandır. Müstakbelde dört zaid harften birisi yer almaktadır. Bu harfler نون, رياء, تاء dir.

Örnek: تقوم, نقوم, يقوم أقوم.

Müstakbel fiil daima merfu olmaktadır. Muzâri fiil ismi faile benzemekte ve onun yerine geçebilmektedir. Nasb ve cezm edatları bu fiillerin başlarında ⁶ yer alabilmektedir.

Müstakbel fiilin başına gelebilecek nasb edatları: كي, حتى, إذن, لن, أن, أو, واو, الجواب بالفاء, لام الجحود, لكيلا.

Müstakbel fiilin başına gelebilecek cezm edatları: لام, افلام, أفلم, ألما, ألم, لما, لم, ما, من, أينما, كيفما, حيثما, إذما, مهما, إن الخفيفة//حروف المجازة, لا في النهي, الأمر, (اي, أنى).

Daim/دائم diye isimlendirilen الحال/hâl/şimdiki zaman olan fiile gelince lafız olarak bu hal ile müstakbel arasında bir fark yoktur, الان \غدا gibi her iki zaman zarfı ile de kullanılabilir.

Örnek: زيد يقوم الآن. Zeyd şimdi kalkıyor.

Örnek: يقوم غدا. Zeyd yarın kalkacak.

Yukarıdaki cümle gelecek zamana has kılınmak istenirse hal olarak kullanılan zarfının yerinde fiilin başına eylemin yakın gelecekte meydana geleceğini ifade eden سوف ve fiilin uzak gelecekte meydana geleceğini ifade eden سوف harflerinden biri dâhil edilmelidir.⁷

Örnek: سوف يقوم

⁵ Ebu'l-Hasen Ali b. Mu'mîn b. Muhammed b. Ali İbn Ufûr el-İşbîlî, Şerhu Cümeli'z-Zeccâcî, nşr. Fevâz eş-Şa'âr (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998), 21-23.

⁶ Ancak müzari fiil gelecek zamanda olumsuz yapılırken "نن" nefy-i istikbalde müzari fiil mansub olur.

⁷ İbn Ufûr el-İşbîlî, Şerhu Cümeli'z-Zeccâcî, 21-22.

Örnek: سيقوم

1.2. Fâil (Özne)

Cümlede yüklem tarafından bildirilen eylemi yerine getiren ögeye özne adı verilmektedir. Özneyi tespit edebilmek amacıyla yüklemle “kim” ve “ne” soruları sorulmaktadır.⁸

Arap dilinde özneye fâil adı verilmektedir. Fâilin, kendisine tam (mücerred) yani sadece kendi failinde gerçekleşen ya da fiil yerine geçen şibih fiil (ismi fâil, mastar, sıfatı müşebbehe, efalü tafdil, cer-mecrur, zarf, isim-fiil) isnad edilen öge şeklinde tarifi yapılmaktadır.⁹ Kurallı bir cümlede mukaddem olması sebebiyle ister mutasarrıf ister câmid olsun fiil fâilden önce gelmelidir. İ'rab olarak lafzen yada mahallen merfu olan fâil, sarih (açık) isim veya müevvel (kapalı) isim olarak gelebilmektedir.¹⁰

Örnek sarih isim

أتى زيد / Zeyd geldi.

نعم الفتى / Ne güzel genç.

Eğer fâil nefyden sonra yer alan nekra olursa ve şibih olursa bu durumda min ille mecrur olabilmektedir.

Örnek: ما جئني من أحد:

Fâil bazen de bî harfi ile mecrur olabilmektedir.

وكفى بالله شهيدا

Fâil, zahir olarak ya da müstetir bir zamir olarak da gelebilmektedir.

Bu durumda basra dil ekolüne göre fail tek başına hazfedilememektedir. Basralı dilcilerden bir kısmı sadece mastarların failinin hazfedilebileceği görüşünü de savunmuşlardır.¹¹

أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْعَبَةٍ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ

Veya açlık gününde yemek yedirmektir, Yakınlığı olan bir yetime”.¹² Bu kelamın takdiri şöyledir: : أو إطعامه يتيما yani masdarın faili, hazfedilmiş olan

⁸ Hepçilingirler, *Öğretenlere ve Öğrenenlere Türkçe Dilbilgisi*, 61-65.

⁹ Ahmet Yaşar, *Arapça'nın Temel Kuralları* (Ankara: Anadolu Matbaacılık, 1996), 244.

¹⁰ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Şerhü'l-Elfiyye li-İbn Mâlik es'Suyûtî*, (Kahire: Daru's-Selam, 2000), 198-199.

¹¹ es-Süyûtî, *Şerhü'l-Elfiyye li-İbn Mâlik es'Suyûtî*, 199.

¹² Beled Suresi, 90/ 14-15

zamirdir.

Fâil de aslanan fiilin akabinde gelmesidir. Ancak fâil de mefûle dönen zamir olursa fâil mefulden sonra gelmek zorundadır.¹³

Örnek:

أكرمك مُديراً / Müdür sana ikram etti.

1.3. Mefûl Bih (Nesne/Doğrudan Tümleş/Düz Tümleş)

Türkçe de öznenin üzerinde gerçekleştirdiği eylem ya da etki sebebiyle fiil ile doğrudan alakalı olan cümle ögesine nesne/doğrudan tümleş/düz tümleş isimleri verilmektedir. Cümlede nesne işlevini ad ve adillar üstlenebilmekte olup geçişli yapıdaki fiiller bünyesinde nesne/doğrudan tümleş bulundurulabilmektedir.¹⁴

Nesnenin Arap dilindeki karşılığı mefûl bih olarak isimlendirilmektedir.¹⁵ Bir başka deyişle harfi cer vasıtası olmaksızın fiil ve fâil ile irtibat kuran cümle ögesine mefûl bih sarîh (doğrudan nesne) adı verilmektedir. Fiiller, buldukları fiil kalıplarına bağlı olarak bir, iki veya üç nesne alabilmektedirler.¹⁶ Aldıkları nesne sayılarına bağlı olarak nesnenin özelliklerine ve örneklerine aşağıda müteaddi (geçişli-ettirgen-oldurgan) başlığı altında değinilecektir.

Eğer cümlede fâil zikredilmiş ise i'rab bakımında fâil merfu ve mefûl bih daima mansubtur.¹⁷

ضرب زيد عمراً / Zeyd Amr'a vurdu.

Görüldüğü üzere cümle içerisine “زيد” ref' olmuş ve “عمراً” nasb olmuştur çünkü fiil onun üzerinde amil olarak etkisini göstermiştir.

Fiil cümlesinde asıl olan failin önce mefulün sonra gelmesidir. Fakat mefûl muttasıl zamir olduğu veya mefûl soru ismi olduğu takdirde failin önüne geçmesi zorunludur.¹⁸

¹³ Ebû Muhammed Abdullah Cemâlüddîn İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ*, nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamid (Kahire, 1383), 187.

¹⁴ Hepçilingirler, *Öğretene ve Öğrenene Türkçe Dilbilgisi*, 93.

¹⁵ Geniş bilgi için bkz. Ahmet Şen, "Arap Dilinde Mef'ûller ve Türkçe Cümledeki Karşılıkları". Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi 6 / 2 (Aralık 2020): 1137-1151.

¹⁶ es-Süyûtî, *Şerhü'l-Elfiyye li-Ibn Mâlik es'Suyûtî*, 201.

¹⁷ İbn Ufûr el-İşbîlî, *Şerhu Cümeli'z-Zeccâcî*, 23.

¹⁸ İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ*, 200.

ضربه علي / Ali ona vurdu.

2. Fiilin Çatısı

Çatı cümle içinde yüklem konumunda olan fiil ile cümlenin diğer öğeleri arasında edimbilim, anlambilim, sözdizimsel ilişkiyi gerçekleştiren dilbilgisel kategoridir.¹⁹

Bu kategori cümledeki fiilin özne (fail) ve nesne (mefûl) ile olan ilişkisine bağlı olarak farklı ekler alır ve kendi içinde kısımlara ayrılır. Sondan eklemeli yapısı gereği Türkçede çatı ekleri fiil kökünün sonunda yer alırken bükümlü bir dil olan Arapçada çoğunlukla fiilin başına ve ortasına konulan zaid harf diye isimlendirilen eklerle yapılmaktadır. Türkçede genellikle fiil-özne ilişkisi ve fiil-nesne ilişkisi başlığı altında kısımlara ayrılan çatı kategorisi Arapçada fiil kalıpları ve cümleye kattığı anlamlar olarak incelenmiştir. Her iki dil sentaks ve morfolojik yönden çok farklı olsa da bu iki dilde birbirinin karşılığı olan çatı ekleri mevcuttur.²⁰

Arapçada fiil kalıpları yalın haldeki fiilin başına getirilen zaid harf, modern dilbilimde morfem adını vereceğimiz önek ve sonekler sayesinde türetim yapılarak oluşturulmaktadır. Türetim kelimelere getirilen harfler ile yapıldığı için Arap dilinde sarf ilminin başlıca konusudur ve yapılan bu türetime "iştikak-ı sağır" adı verilmektedir.

iştikak-ı sağır adı verilen türetim, üç veya dört harften oluşan kök isme çoğunlukla "ء، و، ي" morfemlerinin eklenmesi ile sağlansa da nadiren bu üç harfin dışında yeralan "م، ن، س، ه، م" harfler ile de türetim gerçekleştirilmektedir.²¹

Morfemler fiil kalıbı ile ilgili olan kısımda hür ve mukayyed olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Bağımsız biçimbirim adını da verdiğimiz hür morfemler (munfasıl zamirler, kelimelerin kökleri, işâret isimleri, harf-i cerler) ve bağımlı biçimbirim olarak nitelenen mukayyed morfemler (zaid harf, harekeler vs.) olarak iki kısımdır. Kök harflerden oluşan ve mücerred olarak nitelendirilen fiile eklenen mukayyed morfemler aracılığıyla yeni fiil kalıpları (vezinleri) üretilmektedir. Bu yeni fiil kalıbına da mezid fiil kalıbı adı verilmektedir. Sülasi ve rubai mücerred yapıda bulunan fiillerde çatı lazım (geçişsizlik) ve müteaddi (geçişlilik) olguları ile sınırlı iken mezid fiil kalıpları çatı değişikliğine yol açarak

¹⁹ Turgay Sebzecioğlu, *Dilbilim Kavramlarıyla Türkçe Dilbilgisi*, 2. Bs (İstanbul: Kesit Yayınları, 2021), 301.

²⁰ Murat Çiftli, "Fiilin Çatısına İlişkin Kavramların Karşılaştırılması", *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, 5/2 (2019): 1337-1339.

²¹ Çiftli, "Fiilin Çatısına İlişkin Kavramların Karşılaştırılması", 1342.

kök anlama ilave anlam kazandırmaktadır.²²

Arapça ve Türkçede dilde çatı olgusunu sağlayan kavramların bazısının karşılıkları yoktur. Arapçada Türkçe açısından karşılığı olmayan bu olgular talep, tekellüf, dua, tahavvül vb. yapılarıdır. Her iki dilde birbirine karşılık bulan yapılar da vardır. Bu ortak yapılar lazım-müteaddi, mütavaat-müşareket, malum-meçhul yapılar olarak isimlendirilir.

Türkçede özne-fiil ve nesne-fiil ilişkisine göre çatı iki kısma ayrılmaktadır. Özne-fiil ilişkisi bağlamında etken-edilgen, işteş ve dönüşlü olarak isimlendirilen bu kategorinin Arapça karşılığı malum-meçhul ve müşareket-mutavaattir. Türkçede nesne fiil ilişkisi olarak isimlendirilen kategori ise geçişli-geçişsiz, ettirgen-oldurgan olarak isimlendirilmektedir. Bu kategori Arapçada lazım ve müteaddi terimleri ile karşılanmaktadır.²³

Yapılan bu tasnife göre Arapçada özne-fiil ilişkisine bağlı olarak oluşturulan çatı kategorisi (malum-meçhul, müşareket-mutavaat) sülasi fiillerin mezid kalıplara aktarılmaları ile gerçekleştirilmektedir.²⁴ Nesne-fiil ilişkisi başlığı altında yeralan çatı kategorisi (lazım-müteaddi) ise basit yapıda yeralan sülasi ve rubai mücerred fiiller ile oluşturulmaktadır. Türkçede de basit fiiller geçişli-geçişsiz kategorisinde yer alabilmektedir.

2.1. Özne-Fiil İlişkisi Açısından Çatı

2.1.1. Malum (Etken) Fiil

Türkçede cümlede öznesi olan, öznenin yapıcı olduğu ve yaptığı işin özneyi etkilemediği eksiz fiillere etken fiil denilmektedir.²⁵ Arap dilinde de bu kategoriyi karşılayan yani cümlede öznesi açıkça zikredilen bir kategori yer almaktadır. Bu çatı kategorisine malum adı verilmektedir.²⁶

Örnek: فتح محمد الصندوق / Mehmet, kutuyu açtı.

²² Sebzecioğlu, *Dilbilim Kavramlarıyla Türkçe Dilbilgisi*, 302.

²³ Çiftli, "Fiilin Çatısına İlişkin Kavramların Karşılaştırılması", 1347, 1348.

²⁴ Çiftli, "Fiilin Çatısına İlişkin Kavramların Karşılaştırılması", 1348.

²⁵ Ahmet Benzer, "Türkçe Öğretiminde Çatı Konusu ve Biçime Dayalı Yeni Bir Sınıflama", *Türkçe Eğitim ve Öğretimi Araştırmaları Dergisi*, 1/1 (Aralık 2011): 6.

²⁶ Eyup Akşit, *Arap Dilinde Sözcüklerin Kategorileri Biçim-Sözdizim-Anlam* (Ankara: Sonçağ Akademi, 2022), 228.

2.1.2. Meçhul (Edilgen) Fiil

Türkçede eksiz bir fiile {-(I)N} ve {-(I)L} eklerinin eklenmesi ile elde edilen fiil türüne edilgen fiil adı verilmektedir. Türkçede edilgen çatı da nesne özne konumuna yükselirken edilgen yapıda olan çatı geçişsizleşmekte ve işi yapan rolündeki özne silinerek kılıcsızlaştırma ortaya çıkmaktadır.²⁷

Arap dilinde etken yapıdaki fiillerin hareketlerinin vezin aracılığıyla değiştirilmesi ile edilgen fiil elde edilmektedir. Edilgen fiil için tek bir fiil vezni vardır. Bu vezin "فعل/feuille" dir. Fiilin edilgen yapıda olduğu cümlelerde özne atılması sonucu öznenin rolünü üstlenen nesne yada başka öge bulunmaktadır. Özne cümleden silindiği zaman onun yerine başka bir sözcüğün geçirilmesinin sebebi işlenen bir fiilin öznesinin varlığının dilbilgisel açıdan bir zorunluluk olmasından kaynaklanmaktadır. Özne konumuna geçen bu sözcük, sözde özne (naibu'l-fâil) olarak isimlendirilmektedir.²⁸

Örnek:

فَتَحَ عَلِي الْبَابِ /Ali kapıyı açtı.

فُتِحَ الْبَابُ /Kapı açıldı.

Arap dilinde انفعل/infi'al babındaki dönüşlülük anlamını bünyesinde taşıyan fiiller, şaşırma ifade eden أَفْعَلَ/ ve مَا أَفْعَلَهُ/ fiilleri ve övme-yerme (نَعِمَ/ - لا حَبْذًا/ - بئسَ -/ حبْذًا) fiilleri edilgen yapıya dönüştürülemez.²⁹

2.1.3. Müşareket (İşteş) Fiil

Türkçede yüklem konumunda bulunan fiile en sık haliyle {-(I) ş-} ekinin getirilmesiyle oluşturulan fiil türüdür. Cümlede işteş yapıda bir fiil {+laş-} eki ile kullanılabilir.³⁰ Yüklem işteşlik rolü üstlendiği cümlelerde özneler eylemi birlikte, karşılıklı veya hem birlikte hem karşılıklı olarak gerçekleştirebilmektedir. İşteşliği yapmanın bunun dışında pek çok yöntemi vardır. Kısaca onlara değinilecektir.

- 1) "Birbiri" işteşlik adılı ile yapılabilmektedir.
- 2) Belirteçler (beraber, aynı anda, birlikte, hep beraber, arka arkaya vb.) ile

²⁷ Sebzecioğlu, *Dilbilim Kavramlarıyla Türkçe Dilbilgisi*, 308.

²⁸ Eyup Akşit, "Edimbilimsel Bir Yaklaşım: Arap Dilinde Edilgen Çatı", *Selçuk 6. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, ed. Gültekin Gürçay vd. (Konya: Uluslararası Bilimler Akademisi Yayınları) 1 (2022): 418-419.

²⁹ Akşit, "Edimbilimsel Bir Yaklaşım: Arap Dilinde Edilgen Çatı", 418.

³⁰ Çiftli, "Fiilin Çatısına İlişkin Kavramların Karşılaştırılması", 1349.

yapılabilmektedir.

3) İşteşlik anlamına sahip eylemler (kavuş-, rastla-, ayrıl-, sohbet et- vb.) ile yapılabilmektedir.

4) Kalıp sözler (karşı karşıya gel vb.) ile de yapılabilmektedir.³¹

Örnek: Kuşlar ötüştüler.

Arap dilinde çatının fiil kalıpları ile yapıldığını yukarıda ifade etmiştik. İşteşlik üç artırılmış fiil kalıbı ile yapılmaktadır. Bu kalıplar şunlardır:

2.1.3.1. Müfâ'ale kalıbı

Bu kalıpta işteşlik anlamı yüklü eylem, özne ile nesne arasında gerçekleşmektedir.³²

Örnek: قاتل الجيش / Ordu savaştı.

2.1.3.2. Tefâ'ul kalıbı

Bu kalıpta işteşlik iki özne (fâil) arasında gerçekleşmektedir. Bu kalıpta cümlede yeralan ikinci özne (fail) "و, ب, مع" harf-i cerler ile bağlanabilmektedir.³³

Örnek: تصارخ أبي مع أصدقائه Baba arkadaşları ile ağlaştı.

2.1.3.3. İfti'âl kalıbı

Bu kalıptada işteşlik tefâ'ul vezni gibi iki fâil arasında meydana gelmekte ve aynı kullanıma sahiptirler. Fakat bu kalıpta fiil diğer kalıba göre abartma (mübalağa) anlamını da taşımaktadır.³⁴

Örnek: اتفق العمال مع صاحب العمل / İşçiler işverenle anlaştı.

Bu üç vezin dışında Arap dilinde zamirlere tamlama olarak getirilen بعض

³¹ Sebzecioğlu, *Dilbilim Kavramlarıyla Türkçe Dilbilgisi*, 316.

³² Meral Çörtü, *Arapça Dil Bilgisi Sarf* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1995), 120.

³³ Mehmet Maksudoğlu, *Arapça Dil Bilgisi* (İstanbul: İFAV Yayınları, t.y.), 130.

³⁴ Akşit, *Arap Dilinde Sözcüklerin Kategorileri Biçim-Sözdizim-Anlam*, 240.

bazı kelimeside işteşlik anlamına sahiptir³⁵

Örnek: *والله فضل بعضكم على بعض في الرزق* / Allah (c.c.), birbirinizi rızık konusunda üstün kıldı.³⁶

Ayrıca Arapça da da Türkçede de bu kalıptaki fiiller geçişli ve geçişsiz (müteaddi-lazım) olabilmektedir.

2.1.3.4. Mutâva'at-Dönüslü Fiil

Türkçede yüklem konumunda bulunan fiilin öznesinin ve nesnesinin eş gönderimli olması sebebiyle öznenin yaptığı işin yine kendine döndüğü fiiller dönüslü fiil olarak isimlendirilmektedir. Fiil bu çatıya genellikle fiilin köküne getirilen {-(I)N-} ve {-(I)L} morfemleri ile aktarılmaktadır. Dönüslü fiiller aynı zamanda geçişlilik özelliğini de bünyesinde taşımaktadırlar.³⁷

Örnek: Kapı kapandı.

Örnek: Masa kuruldu.

Arap dilinde bu kavram, klasik dönemde mutâva'at modern dönemde ise dönüslülük olarak iki farklı kategoride yer almaktadır. Dönüslülük kategorisinden farklı olduğu halde dönüslülüğü andırması sebebiyle dönüslülük olarak tercüme edilen mutâva'at isimli dilbilgisel kategori bulunmaktadır. Dönüslülüğü andıran fakat ondan farklı olan mutâva'at kategorisini isteyerek boyun eğme vb. sözlük anlamlara sahip olması sebebiyle *etkiyi kabullenme* olarak Türkçeye tercüme etmek yerinde olacaktır. Mutâva'at kategorisinde geçişli fiil ile kurulan cümlelerin ögesi olan doğrudan nesne ile arasındaki ilişkiden ötürü gerçekleşen etki açığa çıkmaktadır.³⁸

Örnek:

صبَّ أحمدُ الماءَ في الكأسِ فانصبَّ الماءُ / Ahmet, suyu suyu döktü, su da döktüldü.

Görüldüğü üzere ilk fiilin öznesi olan *أحمدُ* / Ahmet doğrudan nesne olan *الماء* / su üzerinde bir etki meydana getirmektedir. Bu etki sonucunda ilk cümledeki nesne, ikinci cümlede öznesi rolünü üstlenmiştir.

Örnekte olduğu gibi geçişli kategorisinde yer alan üç harfli fiil ile mutâva'at gerçekleştirilirken kimi zamanda *أفعل* / veznindeki geçişli fiil ile

³⁵ Akşit, *Arap Dilinde Sözcüklerin Kategorileri*, 241.

³⁶ Nahl Sûresi, 16/71

³⁷ Sebzecioğlu, *Türkçe Dilbilgisi*, 312.

³⁸ Akşit, *Arap Dilinde Sözcüklerin Kategorileri*, 236.

yapılabilmektedir.³⁹

أخرجتُ عليًا فَأخرجَه /Aliyi çıkarttım o da çıktı.

Yukarıdaki mutâva'at örneklerinden de anlaşılacağı üzere nesne fiilin kendisinde yarattığı etkiyi kabullenip özne rolünü üstlenmektedir. Fakat modern dilbilimde yer alan dönüşlülük kategorisinde ise zaten özne rolünde olanın yaptığı iş yine kendisine dönmektedir.

Örnek: اغتسل الطفل / Çocuk yıkandı.

Dönüşlülük ve mutavaat kategorilerinin aydınlaştırılmasının veya birbiri ile karıştırmanın asıl sebebi iki kategorinin fiil kalıplarının ortak olması sebebiyledir. Bu fiil kalıpları "İnfi'âl/انفعل, İfti'âl/افتعل, Tefe'ul/تفعل" dür. Ortak fiil kalıplarına sahip olan bu iki kategorinin ayırımını yapmak için cümledeki bağlam ve derin yapısı göz önüne alınmalıdır.⁴⁰

2.2. Nesne-Fiil İlişkisi Açısından Çatı

2.2.1. Lâzım (Geçişsiz) Fiil

Türkçede eylemin gerçekleşmesi durumundan yalnızca özne etkileniyorsa bu fiiller geçişsiz fiiller sınıfında yer almaktadır. Bu grupta yer alan fiiller için ek kullanılmamaktadır. Geçişsiz fiillerde öznenin yaptığı işin başkasına geçme durumu olmadığı için nesne alamamaktadır.⁴¹

Arap dilinde geçişsiz fiili karşılayan lâzım kategorisinde de fiil yalnızca özne alıp doğrudan nesne almamaktadır.⁴² Nesnesi bulunmaması sebebiyle bu kategorideki bir fiil ile kurulan cümle de kimi, neyi sorularına cevap alınmamaktadır. Bu tür fiillerle kurulan cümlelerde ancak harf-i cer ile bağlanan dolaylı nesne yer alabilmektedir.⁴³

Örnek: ذهب الطالب إلى المدرسة / Öğrenci okula gitti.

Övme ve yerme fiili adını vereceğimiz نعم ve عسى gibi mastarı bulunmayan

³⁹ Ebu'l-Hasen Ali b. İsmail İbn Side, *el-Muhassas*, thk. Halil İbrahim Ceffâl (Beyrut: Dâru İhya'it Tûrasî'l Arabî, 1996), IV. c, 308.

⁴⁰ Akşit, *Arap Dilinde Sözcüklerin Kategorileri*, 238-239.

⁴¹ Benzer, "Türkçe Öğretiminde Çatı Konusu ve Biçime Dayalı Yeni Bir Sınıflama", 6.

⁴² Ebû'l-Bekâ Yaîş b. Ali İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufasssal li'z-Zemahşeri*, nşr. Emîl Bedî' Yakub (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1422), c. IV, 295.

⁴³ Yaşar, *Arapça'nın Temel Kuralları*, 29.

fiiller yalnızca geçişsiz olup geçişli yapılamamaktadır.⁴⁴

Sülâsi ve rubâî mücerred fiillerin tüm kalıpları ile lâzım fiil elde edilebilmektedir.⁴⁵

Arap dilinde lazım kategorisi, Türkçedeki gibi nesneye delalet eden bir kelime bulunmayıp eylemin gerçekleşmesi için öznenin varlığının yeterli olduğu çatı türüdür.⁴⁶

Örnek: إصْفَارَ، أَحْمَرَ، شَرَفَ، ظَرَفَ، انْتَلَقَ، قَعَدَ، قَامَ.

Tefa'lele/تفعلل/الحجر: تدحرج / Taş yuvarlandı.

Tefâ'ale/تفاعل/الصدیقان،: تفاعل / İki arkadaş dövüştü.

Bazı fiil kalıpları yalnızca geçişsiz fiillere hastır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür.⁴⁷

a) Fe'ule/فعل

"كُرِّمَ مُحَمَّدٌ كَثِيرًا/Muhammed çok cömert oldu."

b) İf'alle/افعل

"إِحْمَرَّ وَجْهُ مُحَمَّدٍ مِنْ إِسْتِحْيَائِهِ/ Muhammed'in yüzü utancından kızardı."

c) İf'anlele/افعلل

"أَخْرَجَ الضَّيْفُ تَجَاهَ الضِّيَافَةِ رِبَةَ الْبَيْتِ/ Misafir ev sahibinin ziyafeti karşısında utandı."

d) İfalelle/افعلل

"أَقْشَعَرَ جِلْدَ الْحَارِسِ مِنْ شِدَّةِ الْخَوْفِ/ Korkunun şiddetinden bekçinin derisi ürperdi."

e) İfâlle/افعال

"أَصْفَارَ وَجْهَ عَلِيٍّ مِنْ أَجْلِ مَرَضِهِ/ Ali'nin yüzü hastalığından dolayı sapsarı kesildi."

f) İnfe'ale/انفعل

"إِنْكَسَرَ الْفَأْسُ/ Balta kırıldı."

⁴⁴ Ebu'l-Beka Eyyüb bin Musa el-Kefevî, *el-Külliyât mu'cem fi'l-mustalahât ve'l-furûki'l-lugaviyye*, nşr. Adnan Derviş, Muhammed el-Misrî (Beyrut: Müessesetu'r-risâle, 1998), 809.

⁴⁵ Selman Yeşil, *Arapçada Lâzım ve Mûte'addî Fiiller* (Rize Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), 308.

⁴⁶ İbn Usfûr el-İşbîlî, *Şerhu Cümeli'z-Zeccâci*, 39.

⁴⁷ Ebu'l-Bekâ, el-Kefevî, *el-Külliyât*, 812.

g) İfavale/افعول

"اعشوشبتِ المروجُ/ Çimenler yeşerdi."

h) Tefa'ilele/تفعلل

"تدحرجتِ الكرة/ Top yuvarlandı."

2.2.2. Müteaddî (Geçişli, Ettirgen, Oldurgan) Fiil

Arapçada müteaddî olarak isimlendirilen fiil çatısı Türkçede her ne kadar bazı dilciler tarafından sadece geçişlilik olarak kabul edilse de; geçişli, ettirgen ve oldurgan fiillerin üçünü de karşılamaktadır.⁴⁸ Bu nedenle müteaddî olgusunun anlaşılabilmesi için Türkçede ki bu üç çatı türünün iyi tespit edilmesi daha sonra Arapça açısından bu çatıların incelenmesi gerekir.

Cümlede eylem özneyi değil de özne dışında bir varlığı etkiliyorsa bu fiiller geçişli çatısında yer almaktadır. Bu gruptaki fiiller için Türkçede ek kullanılmamaktadır. Geçişli fiillerde öznenin yaptığı işin başkasına geçmesi durumu söz konusu olduğu için nesne almaktadırlar.⁴⁹ Arap dilinde üç harfli geçişsiz fiillerin bazısı mezid fiil veznine aktarıldığında oldurgan veya ettirgen olmayıp yalnızca geçişli olmaktadır.⁵⁰

Örnek: (وَجَدْتَهُ بِخِيَالٍ) / Onu cimri buldum.

Geçişsiz fiiller, meçhul yapılacağı zaman bunu harfi cer ile sağlaması ve yine geçişsiz fiillerin sayruret (süreklilik) bildiren sıfatı müşebbehe yapılabiliyor olması ile geçişli fiillerden ayrılmaktadır.⁵¹

Türkçede geçişsiz çatıda yer alan fiilin köküne (-r, -t, -tir, -dır) eklerinin eklenmesi ile elde edilen fiil çatısına oldurgan denir. Geçişsiz fiilin geçişli yapılması ile cümlede özne tek başına yeterli olmayıp öznenin eyleminin üzerinde gerçekleştiği nesne de cümlede rol almaktadır.⁵²

Arap dilinde ise üç harfli fiiller oldurgan yapılmak istendiğinde fiil

⁴⁸ Çiftli, "Fiilin Çatısına İlişkin Kavramların Karşılaştırılması", 1349.

⁴⁹ Benzer, "Türkçe Öğretiminde Çatı Konusu ve Biçime Dayalı Yeni Bir Sınıflama", 12.

⁵⁰ Yaşar, *Arapça'nın Temel Kuralları*, 39; Çiftli, "Fiilin Çatısına İlişkin Kavramların Karşılaştırılması", 1350.

⁵¹ Yeşil, *Arapçada Lâzım ve Müte'addî Fiiller*, 21-22.

⁵² Hepçilingirler, *Öğretenlere ve Öğrenenlere Türkçe Dilbilgisi*, 326, 332.

استفعل/istif'âl, افعال/if'âl, تفعّل/tef'âl kalıplarına sokulmaktadır.⁵³

Örnek: أَنَامَ الْأُمُّ بِنَتِّهَا / Anne kızını uyuttu.

Geçişlili çatıda yer alan fiillerin anlamını daha da güçlendirerek bir defa daha geçişli yapma, başka bir ifade ile nesnenin var olduğu cümleye bir de dolaylı tümleş eklenerek geçişliliğini güçlendirip ikinci veya üçüncü derecede geçişli yapma işlevine sahip fiil türüne ettirgen çatı denir. Geçişli fiile (-r, -t, -tir, -dır) ekleri eklenerek yapılan fiillerdir. Başka bir ifade ile bir eylemi yapmayı başkası tarafından yapılmasına aracı olunuyorsa yahut başkasının yapmasına izin veriliyorsa bu çatıya ettirgen fiil denir.⁵⁴

Örnek: أَلْبَسْتُ عَائِشَةَ بِنَتِّهَا الثَّوْبَ / Ayşe kızına elbiseyi giydirdi.

Arap dilinde ise geçişli fiiller; neyi, kimi, neye, kime sorularına cevap alınabilen doğrudan nesnenin cümlede yer aldığı fiil kategorisidir.⁵⁵ Arap dilinde fiilin; harf-i cersiz, doğrudan aldığı nesne el-mef'ulu's-sarih⁵⁶ veya el-mef'ulu's-sahîh⁵⁷ olarak isimlendirilmektedir.

Örnek: تَلْقَى السَّمْسُ ضَوْءَهَا عَلَى بَيْتِنَا / Güneş ışığını evimize bırakıyor.

Arapçada fiiller geçişli yapılmak istendiğinde çoğunlukla dönüşüm fiillerinden olan جَعَلَ fiili kullanılmaktadır. Sülâsî mücerred fiil vezinlerinin altıncı bâbı olan (يَفْعَلُ, فَعِلٌ) dışında tüm sülâsî ve rubâî mücerred babları ile geçişli fiil elde edilebilmektedir.⁵⁸

Geçişli fiiller kendisinden ismi mefûl elde etme ve meçhul fiile dönüşme gibi özellikleri ile geçişsiz fiillerden ayrılmaktadır.⁵⁹ Aynı zamanda duyu organlarına ait işlevlerine ait tüm fiiller geçişli kategorisinde yer almaktadır.⁶⁰

Arapçada artırılmış geçişli fiiller sülâsî fiillere harf eklenerek elde edilir. Bu fiiller artırıldığı harf sayısına göre rubâî, humâsî ve sūdâsî olarak isimlendirilir.

⁵³ Yaşar, *Arapça'nın Temel Kuralları*, 40; Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullah b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm el-Ensârî el-Misrî (ö. 761/1360) İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb an Kutubi'l-E'ârib*, nşr. Abdullatif Muhammed el-Hatib (Kuveyt: et-Türasu'l-arabi, 2000), c. V, 684.

⁵⁴ Hepçilingirler, *Öğretenlere ve Öğrenenlere Türkçe Dilbilgisi*, 327-329; Sebzecioğlu, *Dilbilim Kavramlarıyla Türkçe Dilbilgisi*, 321-322.

⁵⁵ Akşit, *Arap Dilinde Sözcüklerin Kategorileri Biçim-Sözdizim-Anlam*, 225.

⁵⁶ Ebû'l-Feth Osman İbn Cinnî, *el-Lüma' fi'l-'Arabiyye libn-i cinni*, nşr. Faiz Faris (Kuveyt: Daru'l-Kütübü's-Sekafiyye, t.y.), 84.

⁵⁷ İbn Yaîş, *Şerhu'l-mufassal*, c. IV, 313.

⁵⁸ Saîd Afgânî, *el-Mûciz fi kavâidi'l-lugati'l-'Arabiyye* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2003), 60.

⁵⁹ Yeşil, *Arapçada Lâzım ve Mûte'addî Fiiller*, 32-33.

⁶⁰ el-Kefevî, *el-Külliyât*, 809.

1) Dört harfli geçişli mezid kalıplar

a) Ef'ale/أفعل vezni

أكرم الرجل ضيفه / Adam misafirine ikramda bulundu.

b) Fe'ale/فعل vezni

أفرحت علي / Aliyi sevindirdim.

c) Fê'ale/فاعل vezni

عافاك الله / Allah sana afiyet versin.

2) Beş harfli geçişli mezid kalıplar

a) İfti'âl/افتعال vezni

اجتذب علي صاحبه / Ali arkadaşının aklını çeldi.

b) Tefa'ul/تفعل vezni

Bu kalıp mefûl nasb eder

c) Tefâ'ûl/تفاعل vezni kalıbı

تقاضيته / Onunla ödeştim.

3) Altı harfli geçişli mezid kalıplar

a) İstif'âl/استفعال vezni⁶¹

أستخرج العامل المعدن / İşçi madeni çıkardı.

Geçişli fiiller aldıkları nesne sayısı ve geçişlilik türlerine göre aşağıdaki şekilde sınıflandırılmaktadır:

a) Bazı fiiller yalnızca bir nesne olarak geçişli olmaktadır.

Örnek: كتب عليّ درسه / Ali dersini yazdı.

Geçişli fiillerin Arap dilinde en çok kullanılan türü cümlede tek nesne alan fiillerdir.⁶²

b) Bazı fiiller iki nesne almasına rağmen tek biri üzerine tahsis edilerek geçişli kategorisinde yer almaktadırlar.

⁶¹ Yeşil, *Arapçada Lâzım ve Müte'addî Fiiller*, 44-48.

⁶² Nurüddin Abdurrahman b. Nizamiddin Ahmed b. Muhammed Câmi, *el-Fevâidü'z-Ziyâiyye*, nşr. Ali Muhammed Mustafa (Beyrut: Daru ihyai't-turasi'l-arabi, 2009), 362.

Örnek: استغفر, اختار, كسا, أعطى.

كسا عمرو زيدا ثوبا.

كسا /fiili mazi

عمرو /fâil

زيد: onun üzerine fiilin gerçekleşmesi ile birinci mef'ûl

ثوبا: ikinci mef'ûl

Örnek: أعطى محمدٌ أخاك قلماً / Muhammed senin kardeşine bir kalem verdi.

استغفر عليّ ربّه ذنبه / Ali Rabbinden günahının bağışlanmasını diledi.

- c) Bazı fiillerde iki nesne ile geçişli olmakta fakat biri üzerine tahsis edip diğerini terk etmek uygun bulunmamaktadır.

أنبأ, أعلم, نبع, رأى, زعم, حسب, ظنّ.

Bu fiiller iki nesneyi mansub yapmaktadır fakat bunlardan bir tanesini zikredip diğerini zikretmemek caiz değildir.

Örnek: أحاك مريضاً / حسبتُ أخاك مريضاً / Kardeşini hasta zannettim. Bu cümlede أحاك zikredip مريضاً zikretmemek caiz değildir.

Bu fiiller devrik yapıdaki cümlelerde yer alsalar bile iki nesne almalarında dilsel açıdan uygundur.

Örnek: الظنّ ise haber, منطلق / زيد ظننت منطلق / Zeyd mübteda, منطلق ise hükümsüzdür.

- d) Bazı fiillerde üç nesne ile geçişli olmaktadırlar.

Örnek: أرى, أنبأ, أعلم vb.

Örnek: أرّيت أباك محمدا سائرا / Muhammed'in gidişini babana gösterdim.

أنبأني محمد بكرا مقيما / Muhammet bana Bekir'in mukim olduğunu haber verdi. Cümlede muttasıl mansub zamir (ني) birinci mef'ûl, (بكرا) 2. mef'ûl, (مقيما) ise 3. mef'ûldür.

- e) Bazı fiiller harf-i cerlerle müteaddi yapılmaktadır.

مررت بأخيك / Kardeşine uğradım.

- f) Bazı fiiller ise harf-i cer alarak ve harf-i cer almadan da geçişli olabilmektedir.⁶³

⁶³ İbn Uşfûr el-İşbîlî, Şerhu Cümeli'z-Zeccâcî, 39-40.

Örnek: نصحت لزيد / نصحت زيدا / Zeyd'e nasihat ettim.

Örnek: شكرت له / شكرته / Ona teşekkür ettim.

3. Fiillerde Geçişlilik Olgusu

Yukarıda geçişsiz fiilin bir, iki veya üç nesne olarak geçişli yapılabildiğinden bahsedilmişti. Yani bir fiil geçişli ise onun özne aracılığıyla etkide bulunduğu bir nesne vardır. Bu kısımda öncelikle geçişsiz bir fiilin nasıl geçişli yapılacağı daha sonra ise geçişli fiilin nasıl geçişsiz yapılacağına değinilecektir.

3.1. Geçişsiz Fiilin Geçişli Yapılması

Geçişli fiiller Arap dilinde çoğunlukla geçişsiz fiillerden türetilmiştir.⁶⁴ Geçişsiz fiiller kalıba aktarma ve benzeri yollarla geçişli fiil yapılır. Bir nesne ile geçişli olan fiilin nesne sayısı artırılarak birden fazla nesne aldırılmasıyla da geçişliliği artırılmaktadır. Arapçada geçişsiz bir fiil, nakil, tazmin, harf-i cer eklenmesi, harf-i cerin çıkarılması ve جعل yardımcı fiil kullanılarak geçişli hale getirilebilmektedir.⁶⁵

3.1.1. Nakil

Arap dilinde fiiller üzerinde yapılan nakil, bir fiilin başka bir fiil veznine aktarılması ile gerçekleştirilmektedir.⁶⁶

a) İf'âl/ إفعال kalıbı

Üç kök harfe sahip olan geçişsiz bir fiil bir harf artırılıp bu kalıba sokularak geçişli fiil haline getirilmektedir.⁶⁷

Örnek: كرم عليّ / Ali cömert oldu.

أكرم عليّ ضيفه / Ali misafirine ikram etti.

b) Tef'îl/ تفعيل kalıbı

⁶⁴ Yeşil, *Arapçada Lâzım ve Müte'addî Fiiller*, 20.

⁶⁵ Selman Yeşil, "Arapçada Lâzım Ve Müte'addî Fiiller Ve Bunları Birbirine Çevirme Yolları", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/2 (2011): 324.

⁶⁶ Sa'duddîn Mes'ûd b. 'Omer et-Teftâzânî, *Şerhu Sa'duddîn' alâ Tasrîfi'z-Zencânî* (Lübnan: Daru nuri's-sabâh, 2015), 37.

⁶⁷ İbn Yaîş, *Şerhu'l-mufassal*, c. IV, 299-300.

Üç harfli geçişsiz fiiller bazen de bi harf artırılıp tef'îl kalıbına sokularak geçişli yapılabilmektedir.⁶⁸

Örnek: فرح عمر / Ömer sevindi.

فَرَّحَ عَمْرُ مُحَمَّدًا / Ömer, Muhammedi sevindirdi.

3.1.2. Tazmin

Sözlük anlamı olarak bir şeyi ihtiva etmek, içine almak anlamlarına sahip olan tazmin⁶⁹, dilsel bir terim olarak bir fiilin sözlükteki karşılığı olan kelimeyi değilde ilişkili olduğu başka bir fiilin anlamını cümle içinde yüklemeye denir.⁷⁰

Fiillerin tazmin yolu ile geçişliliğini sağlanırken iki fiil arasında anlam yönünden ilişki bulunması ve tazminin gerçekleştiğini ortaya koyan bir ipucu bulunması olmak üzere iki şart vardır.⁷¹ Üç ve dört harfli tüm fiillere uygulanabilen tazmin geçişsiz bir fiilin aynı anda birden fazla nesne ile geçişli yapılabilmesini de sağlamaktadır.⁷²

Örnek: وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ “Sakin iddet süresi dolmadan nikah kıymaya kalkışmayın.”⁷³

Ayetinde geçen لا تعزم fiili geçişsiz bir fiil olmasına rağmen bu fiile geçişliliği sağlayan niyet etmeyin/لا تنووا anlamı tazmin edilerek عقدة kelimesi üzerinde amel etmiştir.

3.1.3. Ce'ale/جعل Yardımcı Fiilin Kullanılması

Geçişsiz fiili geçişli yapmak için uygulanan yöntemlerden biri olarak ceale/جعل yardımcı fiilini kullanılmaktadır. Bunu uygulamak için sırasıyla cümlede جعل

⁶⁸ İbn Yaîş, *Şerhu'l-mufassal*, c. IV, 299-300.

⁶⁹ Celâleddin Abdurrahman es-Suyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrut: Mektebetu-Nizar Mustafa, 1407), c. II, s. 768.; Bedrüddîn Muhammed b. Abdullah Zerkeşi, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân*, nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim (Kahire: Dâru't-Turâs, 1984), c. III, s. 338.; İsmail Durmuş, “Tazmin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011); Nusrettin Bolelli, *Arapça dilbilgisi, nahiv - sarf ve terimleri* (İstanbul: Yasin, 2006), 826.

⁷⁰ Ebu'l-İrfan Muhammed b. Ali Sabbân, *Hâşiyetu's-Sabbân 'alâ Şerhi'l-Üşmûni 'alâ Elfiyyeti'bnî Mâlik & Şerhu's-şevâhid li'l'Aynî*, nşr. Tahâ Abdurraûf Sa'd (B.y.: el-Mektebetu't-Tevfikıyye, ts.), c. II, 138.

⁷¹ Yeşil, “Arapçada Lâzım Ve Mûte'addî Fiiller Ve Bunları Birbirine Çevirme Yolları”, 121.

⁷² Yaşar, *Arapça'nın Temel Kuralları*, 30; Yeşil, *Arapçada Lâzım ve Mûte'addî Fiiller*, 55-57.

⁷³ Bakara Sûresi; 2/235.

yardımcı fiili, özne, geçişsiz yapıdan geçişli yapıya aktarılacak cümlenin öznesi, geçişsiz yapıdan geçişli yapıya aktarılacak cümlenin fiilinin şimdiki zaman sigası yer almaktadır.⁷⁴

Örnek: ضحك الوليد / Bebek güldü.

جعلت الوليد يضحك / Bebeği güldürdüm.

3.1.4. Harfi Cerin İlave Edilmesi

Üç harfli tüm geçişsiz fiil vezinleri harfi cer aracılığıyla geçişli yapılabilmektedir.

Örnek sülasi

مَرَرْتُ بِغَازٍ / Gazi'ye uğradım

Harfi cer alan nesneye dolaylı nesne (mefulün bih gayri sarih) adı verilmekte olup irab olarak mahallen mansubtur. Fiile geçişlilik kazandıran harfi cerler semai olup bazı harfi cerler de birbiri yerine kullanılabilir. ⁷⁵

Örnek: ⁷⁶ إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا / Ayette geçen “ل” harfi-i ceri “إلى” anlamında kullanılmıştır.

Geçişli fiilin bulunduğu cümleye cer harfi eklendiği takdirde bir nesne daha alıp geçişliliği kuvvetlendirilebilir. ⁷⁷

⁷⁸ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ / Ayetindeki ikinci “بعض”, “على” harfi-i ceri ile ikinci mef’ül olarak gelmiştir.

3.1.5. Harfi Cerin Cümleden Atılması

Arap dilinde 'nez'u'l-hâfid olarak isimlendirilen cer harfinin cümleden atılması durumu şekilsel farklılık yanında anlamsal ve irab açısından da farklılıkları beraberinde getirmektedir. ⁷⁹ Harfi cer ile dolaylı nesne olan fiilden cer harfi

⁷⁴ Akşit, *Arap Dilinde Sözcüklerin Kategorileri Biçim-Sözdizim-Anlam*, 228.

⁷⁵ Yaşar, *Arapça'nın Temel Kuralları*, 31; Adem Çalar, *İbn Cüzey'in "Kitâbü't-Teshîl li ulûmi't-Tenzîl" Adlı Eserinde Dil Özellikleri* (İzmir Katip Çelebi Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021), 215-216.

⁷⁶ İsrâ Suresi, 17/6.

⁷⁷ Yeşil, *Arapçada Lâzım ve Müte'addî Fiiller*, 53.

⁷⁸ İsrâ Suresi, 17/55.

⁷⁹ Muhammed b. Süleyman b. Abdillâh el-Aşkar, *Mu'cemu 'ulûmi'l-luğati'l-'Arabiyye* (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1995), 188.

atılırsa doğrudan nesne konumuna geçmektedir. Bu durum cer harfi ile tek nesneye sahip fiile uygulanabildiği gibi ikinci nesnesi cer harfi ile bağlanan fiile de uygulanabilmektedir. İrab yönünden de mahallen mansub olan nesne doğrudan nesne irabına sahip olmaktadır.⁸⁰

⁸¹ أَعَجَلْتُمْ أَمْرَ رَبِّكُمْ / “Rabbinizin emrini beklemeyip acele mi ettiniz? “âyetinde geçen “عجل” fiili mef’ûlünü ancak “عن” harf-i ceri ile alan lâzım bir fiil iken harf-i cer hafzedilerek dolaylı nesne doğrudan nesne gibi mansub okunarak fiil geçişli olmuştur.

3.2. Geçişli Fiilin Geçişsiz Yapılması

Geçişli olan bir fiilin birden fazla nesnesi var ise nesnesinde eksiltme yaparak geçişliliğinin kuvveti azaltılabileceği gibi bir tane nesnesi var ise o nesneyi ortadan kaldırıp fiil geçişsiz yapılabilmektedir. Bunu yapmak için nakil ve tazmin yöntemleri kullanılmaktadır.⁸²

3.2.1. Nakil

Nakil, fiilin başka bir kalıba aktarılarak anlamında değişiklik meydana getirilmesine denilmektedir. Geçişli bir fiili geçişsiz yapmak için şu fiil vezinleri kullanılmaktadır.

a) Fe’ule/فعل

Geçişli bir fiil bu kalıba sokulduğu zaman geçişsiz olur çünkü bu kalıp geçişsiz fiillere hastır.⁸³ Bu kalıba aktarılan fiil şaşırma (taaccüb) anlamını da kazanmaktadır.⁸⁴

صَرَبَ عَلِيٌّ/Ali ne de vurucudur.

b) İne’ale/انفعل vezni

Bir nesnesi bulunan geçişli fiil انفعل/infeale kalıbına aktarıldığı zaman fiil dönüşlülük ve geçişsizlik anlamına sahip olmaktadır. Birden fazla nesnesi bulunan cümle bu kalıba aktarılsa dönüşlülük anlamı yanında

⁸⁰ Yeşil, *Arapçada Lâzım ve Mute’addi Fiiller*, 54.

⁸¹ A’râf Suresi, 7/150.

⁸² Sabbân, *Hâşiyetu’s-Sabbân*, c. II, 138; Çörtü, *Arapça Dil bilgisi Sarf*, 423; Yaşar, *Arapça’nın Temel Kuralları*, 39; Maksudoğlu, *Arapça Dil Bilgisi*, 92.

⁸³ Ebû Bişr Amr b. Osman b. Kanber Sibeveyh, *el-Kitâb*, nşr. Abdüsselâm Muhammed Hârun (Kahire: Mektebetu’l-Hancı, 1988), 16.

⁸⁴ et-Teftâzânî, *Şerhu Sa’duddîn’ alâ Tasrifi’z-Zencânî*, 22; el-Kefevî, *el-Külliyât*, 811.

nesnesinde eksilme meydana gelmektedir.⁸⁵ Bu fiil kalıbı dışında başka kalıplar ile de geçişli fiil dönüşlülük ve geçişsizlik anlamına sahip olmakla birlikte çoğunlukla bu kalıp kullanılmaktadır.

Örnek

کسی خالد علیا ثوبا /Halit Ali'ye bir elbise giydirdi.

اكتسى علي ثوبا /Ali bir elbise giydirdi.

3.2.2. Tazmin

Tazmin, bir kelimenin başka bir kelimenin anlamını da içinde barındıracak şekilde kullanılmasıdır.⁸⁶

Geçişli fiili geçişsiz yapma amacıyla kullanılan bu yöntem tam tersine geçişsiz bir fiili geçişli yapma amacıyla da uygulanabilmektedir.

”فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ”⁸⁷ / “Bu sebeple onun buyurmalarına karşı gelenler, kendilerine bir fitnenin veya çok acıklı bir azabın isabet etmesinden sakınsınlar.” âyette “يُخَالِفُونَ” fiili geçişli olup harf-i cer almadan me’ûl alabilir. Bu fiile geçişsiz yapıda yer alan “يُخْرِجُونَ” fiilinin anlamı tazmin edilerek fiil geçişli yapılmıştır. Bu sebeple nesne olan “أَمْرِهِ” kelimesinin başına harf-i cer getirilmiştir.

Geçişli olan bir fiil nesnesini doğrudan alabildiği halde kendisine anlamı yüklenen fiil geçişsiz ise nesnesinin başına cer harfi getirilmektedir. Bu yöntem ile tazmin üslubu ortaya çıkmaktadır.⁸⁸

Sonuç

Bu makalede geçişlilik olgusu üzerinde durulmuş, öncelikle geçişsiz fiillerin nasıl geçişli hale getirileceği, daha sonra da geçişli fiillerin nasıl geçişsiz yapılabileceği incelenmiştir. Geçişli yapma, geçişsiz fiili çeşitli yollarla geçişli fiil

⁸⁵ Sabbân, *Hâşiyetu's-Sabbân*, c. II, 130; Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik İbnü'n-Nâzım, *Şerhu İbn Nâzım alâ elfiyeyti İbn Mâlik*, nşr. Muhammed Bâsil Uyûn es-Sûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000), 246.

⁸⁶ Çalar, *İbn Cüzey'in "Kitâbü't-Teshîl li ulûmi't-Tenzîl" Adlı Eserinde Dil Özellikleri*, 216.

⁸⁷ Nûr Suresi, 24/63.

⁸⁸ Aydın Temizer, "Arap Dilinde Tazmin". Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 39 (2010/2), 81-96, s. 81-82; Yeşil, "Arapçada Lâzım ve Mûte'addî Fiiller ve Bunları Birbirine Çevirme Yolları", 122.

kalıbına aktarma veya geçişli kategorisinde bulunan fiilin nesne sayısının artırılmasına denilmektedir.

Makalemizde geçişsiz ve geçişli fiillerin birbirine dönüştürülmesi ile Arapça'da farklı anlamların kolayca elde edilebileceği sonucuna varılmıştır. Geçişsiz fiillerin geçişli yapılması için beş yöntem bulunmaktadır. Bunlar nakil, tazmin, “جعل” yardımcı fiilin kullanılması, harf-i cer ilave edilmesi ve harf-i cerrin cümleden düşürülmesidir. Geçişli fiiller nakil ve tazmin yöntemleri ile geçişsiz çatıya aktarılabilir. Geçişsiz fiil çatısından geçişli fiil çatısına aktarılırken nakil yöntemi sıklıkla kullanılmakta olup, harf-i cerr ise daha az kullanılan bir yöntemdir. Tazmin ve harf-i cerr, geniş bir alana sahip olup, üç ve dört harfli bütün fiillerde kullanılabilir. Tazmin, geçişsiz fiili geçişli fiile ve geçişli fiili geçişsiz fiile çevirme işleminde kullanılabilir gibi, aynı anda bir geçişsiz fiile iki doğrudan nesne kazandırma özelliğine de sahiptir.

Sonuç olarak, geçişlilik olgusu Arapça dilinde önemli bir yer tutmaktadır. Her iki çatıda yer alan fiillerin birbirine aktarılması ile farklı anlamlar elde edilebilir. Bu yöntemlerin doğru kullanımı, Arap dilinin daha etkili ve doğru kullanımına katkı sağlamaktadır.

Kaynakça

- Afgânî, Saîd. *el-Mûciz fî kavâidi'l-lugati'l-Arabiyye*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2003.
- Akdağ, Hasan. *Arap Dilinde Fiiller*. Konya: Tekin Kitabevi, 1984.
- Akşit, Eyup. *Arap Dilinde Sözcüklerin Kategorileri Biçim-Sözdizim-Anlam*. Ankara: Sonçağ Akademi, 2022.
- Akşit, Eyup. “Edimbilimsel Bir Yaklaşım:Arap Dilinde Edilgen Çatı”. *Selçuk 6. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, ed. Gültekin Gürçay vd. (Konya: *Uluslararası Bilimler Akademisi Yayınları*) I (2022): 415-425.
- Aşkar, Muhammed b. Süleyman b. Abdillâh el-. *Mu'cemu 'ulûmi'l-luğati'l-'Arabiyye*. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1995.
- Benzer, Ahmet. “Türkçe Öğretiminde Çatı Konusu ve Biçime Dayalı Yeni Bir Sınıflama”. *Türkçe Eğitimi ve Öğretimi Araştırmaları Dergisi*. 1/1 (Aralık 2011).
- Bolelli, Nusrettin. *Arapça dilbilgisi, nahiv - sarf ve terimleri*. İstanbul: Yasin, 2006.
- Câmi, Nurüddin Abdurrahman b. Nizamiddin Ahmed b. Muhammed. *el-Fevâidü'z-Ziyâiyye*. Nşr. Ali Muhammed Mustafa. Beyrut: Daru ihyâit-turasi'l-arabi, 2009.
- Çalar, Adem. *İbn Cüzey'in "Kitâbü't-Teshîl li ulûmi't-Tenzîl" Adlı Eserinde Dil Özellikleri*. İzmir Katip Çelebi Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.
- Çiftli, Murat. “Fiilin Çatısına İlişkin Kavramların Karşılaştırılması”. *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi*. 5/2 (2019): 1335-1365.
- Çörtü, Meral. *Arapça Dil bilgisi Sarf*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1995.

- Durmuş, İsmail. "Tazmin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40: 204-206. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Hepçilingirler, Feyza. *Öğretenlere ve Öğrenenlere Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005.
- İbn Cinnî, Ebû'l-Feth Osman. *el-Lüma' fi'l-'Arabiyye libn-i cinni*. Nşr. Faiz Faris. Kuveyt: Daru'l-Kütübü's-Sekafiyye, t.y.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdullah Cemâlüddîn. *Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ*. Nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamid. Kahire, 1383.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullah b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm el-Ensârî el-Mısırî (ö. 761/1360). *Muğni'l-Lebîb an Kutubî'l-E'ârib*. Nşr. Abdullatif Muhammed el-Hatib. Kuveyt: et-Türasu'l-arabi, 2000.
- İbn Side, Ebu'l-Hasen Ali b. İsmail. *el-Muhassas*. Ed. thk. Halil İbrahim Ceffâl. Beyrut: Dâru İhyai't Tûrasi'l Arabî, 1996.
- İbn Usfûr el-İşbîlî, Ebu'l-Hasen Ali b. Mu'mîn b. Muhammed b. Ali. *Şerhu Cümeli'z-Zeccâcî*. Nşr. Fevâz eş-Şa'âr. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998.
- İbn Yaîş, Ebû'l-Bekâ Yaîş b. Ali. *Şerhu'l-Mufassal li'z-Zemaşerî*. Nşr. Emîl Bedî' Yakub. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1422.
- İbnü'n-Nâzım, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik. *Şerhu İbn Nâzım alâ elfiyyeti İbn Mâlik*. Nşr. Muhammed Bâsil Uyûn es-Sûd. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000.
- Kefevî, Ebu'l-Beka Eyyûb bin Musa el-. *el-Külliyât mu'cem fi'l-mustalahât ve'l-furûki'l-lugaviyye*. Nşr. Adnan Derviş, Muhammed el-Mısırî. Beyrut: Müessesetu'r-risâle, 1998.
- Maksudoğlu, Mehmet. *Arapça Dil Bilgisi*. İstanbul: İFAV Yayınları, t.y.
- Sabbân, Ebu'l-İrfan Muhammed b. Ali. *Hâşiyetu's-Sabbân 'alâ Şerhi'l-Üşmûnî 'alâ Elfiyyeti'bni Mâlik & Şerhu's-şevâhid li'l'Aynî*. Nşr. Tahâ Abdurraûf Sa'd. 4 Cilt. B.y.: el-Mektebetu't-Tevfikiyye, ts.
- Sebzecioğlu, Turgay. *Dilbilim Kavramlarıyla Türkçe Dilbilgisi*. 2. Bs. İstanbul: Kesit Yayınları, 2021.
- Sıbeveyh, Ebû Bişr Amr b. Osman b. Kanber. *el-Kitâb*. Nşr. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. 5 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 1988.
- Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman es-. *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Mektebetu-Nizar Mustafa, 1407.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-. *Şerhü'l-Elfiyye li-İbn Mâlik es'Suyûtî*. 1. Bs. Kahire: Daru's-Selam, 2000.
- Şen, Ahmet, "Arap Dilinde Mef'ûller ve Türkçe Cümledeki Karşılıkları". *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 6 / 2 (Aralık 2020): 1137-1151.
- Teftâzânî, Sa'duddîn Mes'ûd b. 'Omer et-. *Şerhu Sa'duddîn' alâ Tasrîfi'z-Zencânî*. Lübnan: Daru nuri's-sabâh, 2015.
- Temizer, Aydın, "Arap Dilinde Tazmin". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (2010/2), 81-96
- Yaşar, Ahmet. *Arapça'nın Temel Kuralları*. Ankara: Anadolu Matbaacılık, 1996.

- Yazıcıoğlu, Mustafa Said. "Fiil". *Türkiye Diyanet Vakfı İşlâm Ansiklopedisi*. 13: 59-64. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Yeşil, Selman. *Arapçada Lâzım ve Mûte'addî Fiiller*. Rize Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.
- Yeşil, Selman. "Arapçada Lâzım Ve Mûte'addî Fiiller Ve Bunları Birbirine Çevirme Yolları". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/2 (2011): 115-124.
- Zerkeşi, Bedrüddîn Muhammed b.Abdullah. *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*. Nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim. Kahire: Dâru't-Turâs, 1984.

